

Тавҳиднинг қисмлари, турлари ва таърифи | Ақийда дарслари (274-дарс)

19:00 / 22 апрель 1228

Қуръон ва Суннат уламолари наздида тавҳиднинг қисмлари

Тавҳид уч қисмдан иборатдир:

Сифатлар тавҳиди, рубубият тавҳиди ва улуҳият тавҳиди.

Улуҳият тавҳидининг ўзи яна иккига бўлинади:

Исбот ва маърифатдаги тавҳид ҳамда талаб ва қасдаги тавҳид.

Бу қисмларнинг батафсил баёни, иншааллоҳ, кейинги бобларда келади.

Мутакаллимлар оммаси наздида тавҳиднинг турлари

Билингки, тавҳид уч турга бўлинади:

1. Мавжудликнинг вожиблигини фақат Аллоҳда чеклаш.
2. Холиқликни ёлғиз Аллоҳда чеклаш.
3. Маъбудлик ҳаққини ёлғиз Аллоҳда чеклаш.

Ашъарийнинг наздида тавҳиднинг турлари

Билингки, тавҳиднинг уч даражаси бор:

Биринчиси – Зотнинг тавҳиди. У Муқаддас зотнинг нафси каби идрокдан ташқаридир.

Иккинчиси – сифатлар тавҳиди. Бу барча қудрат Аллоҳнинг шомил қудрати ичига ғарқ бўлган, деб билмоқдир. Бошқа сифатлар ҳам шунга ўхшашдир.

Учинчиси – ишлар тавҳиди. Бу эса ўта ишончли илм ила борлиқда Аллоҳдан ўзга таъсир этувчи йўқ, деб билмоқдир. (Маржоний, «Шарҳул Ақоидил Жалолий», 1-жилд, 252-бет.)

Тафтазоний наздида тавҳиднинг таърифи

Тавҳид ҳақиқати – улуҳиятда ва унинг хусусиятларида (Аллоҳга) шерик йўқлигига эътиқод қилишдир.

Оламнинг тадбирини қилиш, жисм ва руҳларни яратиш, ибодатга ҳақдорлик ва ўз-ўзидан қоим бўлганнинг (ўз-ўзидан мавжуд бўлганнинг) қадимлиги Аллоҳнинг Ўзигагина хос хусусиятларидан эканига аҳли Ислom ўртасида ҳеч бир хилоф йўқ. («Шарҳул Мақосид», 2-жилд, 64-бет).

Шубҳасиз, бу тавҳиднинг хос турига қилинган таъриф бўлиб, у – улуҳият тавҳидидир. Бас, бу таърифда Аллоҳ таолонинг сифатларидан тўрттаси У Зотнинг улуҳияти ва маъбудияти (ибодатга сазоворлиги) хусусиятларидан деб саналмоқда.

1. Оламнинг тадбири. Яъни Аллоҳ таоло осмону ердаги ҳамма ишнинг тадбирини қиладир.
2. Жисмлар ва руҳларни халқ қилиш – яратиш. Чунки Аллоҳ таоло ҳар бир нарсанинг холиқи – яратувчисидир. У Зот ҳар бир нарсага вакилдир.
3. Ибодатга ҳақдорлик.

دُونِهِ مِنْ يَدْعُونَ مَا وَابَّ الْحَقُّ هُوَ اللَّهُ بِأَنَّ ذَلِكَ

الْكَبِيرُ الْعَلِيُّ هُوَ اللَّهُ وَأَنَّ الْبَاطِلُ هُوَ

«Чунки Аллоҳнинг Ўзигина ҳақдир, Ундан бошқа топинаётганлари эса ботилдир. Албатта, Аллоҳ Олийдир, Улуғдир» (Ҳаж сураси, 62-оят).

اللَّهُ إِلَّا إِلَهَ لَا أَنَّهُ، فَأَعْلَمَ

«Бас, билгин: Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ» (Муҳаммад сураси, 19-оят).

4. Аллоҳ таолонинг ўз-ўзидан мавжудлиги.

الْقِيَوْمِ الْحَيُّ هُوَ إِلَّا إِلَهَ لَا اللَّهُ

«Аллоҳ - Ундан ўзга илоҳ йўқ. У Ҳайй ва Қойюмдир» (Бақара сураси, 255-оят). Яна:

يُولَدُ وَلَمْ يَكِدْ لَمْ ﴿٢﴾

«У туғмаган ва туғилмаган» (Ихлос сураси, 3-оят) ва:

وَالْآخِرُ الْأَوَّلُ هُوَ

«У Аввалдир, Охирдир...» (Ҳадид сураси, 3-оят).

Қуръони Каримда ушбу сифатлар билан далил келтириш хос хусусиятлар ва белгилар билан далил келтириш қабилидандир. Чунки Қуръони Каримда рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидига ҳужжат қилингандир.

Мисол учун, Намл сурасида:

مَاءَ السَّمَاءِ مِّنْ لَّكُمْ وَأَنْزَلَ وَالْأَرْضَ السَّمَوَاتِ خَلَقَ أَمَّنْ

صَدِيقِينَ ﴿٦٤﴾ كُنْتُمْ إِنْ بَرَّهَنْكُمْ هَاتُوا قُلُوبَكُمْ

«Ёки осмонлару ерни яратган, сизларга осмондан сув туширган Зот(яхши)ми?.. «Агар ростгўй бўлсангиз, далилингизни келтиринг», дегин», дейилган (Намл сураси, 60-64-оятлар).

Ушбу оятларнинг беш жойида рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидига далил қилинган. Аллоҳ таоло ҳар бир оятнинг охирида:

اللَّهُ مَعَ الْعَالَمِينَ

«Аллоҳ билан бирга бошқа илоҳ борми?!» деган.

Демак, асос улуҳият тавҳидидир. Бошқа сифатларнинг тавҳиди эса улуҳият тавҳидига далил сифатида келтирилгандир. Чунки келган ҳар бир расул ва набий:

غَيْرُهُ إِلَهٌ مِّنْ لَّكُمْ مَا اللَّهُ عَبِدُوا يُقَوْمِ

«Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглр. Сизлар учун Ундан ўзга илоҳ йўқ», деган (Аъроф сураси, 59-оят).

Сўнгра эса қолган сифатлар тавҳиди ила улуҳият тавҳидига далил келтирганлар.

Ақийдатут Таҳовия шарҳининг талхийси» китобидан

Ушбу китоб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2022 йил 5 октябрдаги 03-07/7619-рақамли хулосаси асосида чоп этилган.